

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Adatok Nagykőrös erdeinek történetéhez

URBÁN SÁNDOR

Nagykőrös város, mint lakott hely már a római korban Július Caesar uralkodásának idejében lakott hely volt. A római kori barbárok metanasta-jazygok települése volt itt. Időszámításunk első századában ezek a népcsoportok már az Alföld nagyobb folyóinak áradásai és mocsarai között, úttalan, nehezen hozzáférhető helyeken telepedtek le. A honfoglalás után a nemzetségek nem vették birtokba ezt a területet. A legrégebbi okleveles adatok szerint még a XIV. században is, mint a királyi, illetve királynői birtok szerepel. Talán magyarázata lehet ennek a térség viszonylag kedvezőtlen adottságai, talán éppen az erdő (nem erdőssztyepp).

A tatárdúlás során a környező telepek, falvak elmenekült lakossága a mai város helyén talált menedéket, ahol akkor mocsarakkal körülvett sűrű erdők voltak. A mai határnevek közül a Bokros, a Tázerdő és a Vadas név őrzi a hajdani erdők emlékét. A város helyén pedig hatalmas kőrisedő volt. A város neve is a kőrösfű – kőrösfű névből származik. Valószínűsíthető, hogy kőröses láperdők lehettek itt. Néhány parányi terület őrzi ennek szerény maradványát, pl. a Budapest-Szeged vasútvonal mentén, illetve a város központjához csatlakozó „Gát”. A török hódoltság koráig nincs megbízható adatunk a város erdeinek nagyságáról, használatáról.

A török-magyarkori okmányok között a pótharaszti erdőről legelőször 1626-ból van említés, a Nagyerdőről pedig 1671-ből.

A város ugyanis a török hódoltság korában kiváltságos hely „khász” város volt, mivel a szultán kincstárához tartozott. Ez szabad öngazgatást és határhasználatot biztosított. Cserébe viszont 1638-tól Mehemet székesfehérvári basa rendeletére csupán salétromot tartozott szolgáltatni a város a budai löpőgyártás számára. Ettől kezdve szinte hadiipari központtá vált a nagykőrösi erdő, hiszen a

salétrom főzéséhez tűzifa kellett, a szállításhoz pedig hordó. Ebből az időből fennmaradt jónéhány „tezkere”, nyugta, átvételi elismervény a basák és török tiszttségviselők részéről. Ezek a Szent-György napra és Demeter napra száz szekérszámba beszállított fákról tanúskodnak.

A történelem előtti korok kincse az „őserdő” ekkortól szűnhetett meg igazán.

A török világ és az utána következő háborúk során fontos menedékhelyet jelentett a város lakosainak a „Gát” nevű határrész. Ez a mai napig és a város központjához csatlakozó terület – valószínűsíthető kőrises láp – az 1705. szeptember 26. és október 3. között Herbeville császári tábornok pusztításának esett áldozatul. „A császári had többek között elpusztította A FELSŐ gáton BELÜL a Csíkosnál lévő kőrifákat és a Joó Gergely tanácsbeli malmát.”

Az erdők területe szinte az első törvényes szabályozásokig visszavezethetően, mindig a város közös tulajdonát képezte. Erre egy példa; 1648-ban Kátay Ferenc a város akkori földesura tiltakozott a városi hatóságnál az ellen, hogy a lakosok az ő erdejéből fát mernek vágni. A tiltakozás során viszont nem derült ki, hogy neki külön határral megjelölt erdőbirtoka lett volna.

Az erdők őrzését 1769-ben szervezték meg először. A főlesküldött erdőbíró mellett 4 csász vigyázta az erdőket. 1770-ben majorház épült az erdőben.

A reformkor minden megújító eszméi és törekvései még ide a homoki erdők világába is eljutottak, 1842-ben kezdődtek a nagyobb arányú erdőtelepítések. Ekkor a ceglédi határ felől 65 holdon nyárat telepítettek.

A „Nagy és Csókás erdő”-ről néhány gondolat az 1896-ban megjelent monográfiából. „Ezen erdő helyrajzi tekintetben síkság jellegű, a talaj alja általában véve homok, csak igen kevés helyen található csekély vastagságú agyagréteg. Itt-ott köves talaj is létezik.

Uralkodó fánemek benne a mocsártölgy, a kocsánytalan tölgy és molyhos tölgy. Kevés mennyiségben és szórványosan előfordul a fehér nyár, rezgő nyár, jegenye nyár, ákác, nyír, kanadai nyár, magas kűris, szilfa, vadkörte s vadalma is, valamint 3 holdnyi területen fiatal fekete fenyő.

Ezen erdőnek eredete és keletkezési ideje egész bizonyossággal meg nem határozható, de a legnagyobb valószínűség szerint oly őserdő ez, a mely már Nagykőrös városnak a honfoglalás idejére eső megalakulása alkalmával is létezett, sőt sokkal nagyobb terjedelmű lehetett, a mely alapos feltevést igazolja azon körülmény, hogy a város határában tetemes mennyiségű 1–10 holdnyi hasonkorúnak látszó magánosok tulajdonát képező tölgyerdőcskék léteznek.”

Milyen kevés maradt meg napjainkra ebből!

Függelék (2010 április)

1935. március 9. örvendetes dátum a nagykőrösi erdők jelenkori történetében. A város képviselő testülete példaértékű határozatot hozott, amelyben biztosítja a város tulajdonában lévő Pótharasztpusztán mindazon erdőrészek megőrzését, amelyek megőrzése tudományos szempontból indokolt. Az egyik ilyen erdőrész a gyertyánliget volt a Nagyerdőben és a Vajkó zombék nevű terület. Botanikus elődeink áldozatos munkásságának nagyon szép elismerése volt az a nap. A II. világháború gyökeresen megváltoztatta nemzetünk történelmét, benne a nagykőrösi erdők helyzetét is. Sárba tiporták tudósaink eredményeit és érveit. Érvényét veszítette a védelmet biztosító határozat és elkezdődött a nyereséget hajszoló iparszerű nagyüzemi erdőgazdálkodás. A múltat végképp eltörölni eszme megvalósítása során örökre eltűnt a gyertyánliget és a zombékos. Az ősi erdők helyett pedig a tájidegen fajokból álló ültetvények uralják hozzávetőleg 25 000 hektáron azt a tájat ahol korábban kizárólag a tölgyligetek éltek. Fennmaradhat-e valami töredék ebből az ősi erdőből újabb 50–100 év múlva? Megőrizni ez a mi munkánk, s nem is kevés!

Nagykőrösi erdők

*Ezek a homoki tölgyesek,
Öröktől fogva itt léteznek.
Egy régi kor utolsó tanúi
Lehet itt mindig tanulni!*

*Virágpompás nyári napon,
Járjuk be a csókás vadont,
Másszuk meg a strázsa hegyet.
Vegyük szemre itt mi lehet?*

*Erdő szélén, bokrok alján,
Erdő mélyén, lombok árnyán
Elhalt fákon, tisztásokon,
Bekukkantva mit láthatunk?*

*Különös ritka növények,
Sokan régen itt születtek,
Melyek máshol nem is élnek,
Köszöntik itt a vendéget.*

*Öreg tölgyek lábainál,
Milliónyi fehérvirág:
Gyöngyvirágok tömege
Salamonpecsét tengere.*

*Tisztásokon nagy melegben,
Fehér és piros szegfűvek,
Tömegesen virítanak,
Hirdetve már a nyarat.*

*Kettő igazi ritkaság:
A tartós szegfű néhány szál,
Homoki kikerics tömeg
Mikor virít nincs már meleg.*

*Kicsi madár tojáson ül.
A karvaly rá csupa szem-fül.
Halott ágon harkály dobol,
Tisztásokon rigó dalol.*

*Annyi minden él még itten.
Rímbe szedni lehetetlen.
Megismerni csak úgy lehet,
Sokat légy itt s megszereted.*